

De geschiedenis van de firma Spanjaard

(Door Rob Slim; uit Perfinpost nr. 118, sept. 2016)

Als er één familie is, die zijn stempel op zowel economisch als maatschappelijk gebied op de Twentse plaats Borne heeft gedrukt, dan is het wel de familie Spanjaard. Door velen geëerd, maar ook door velenverguisd.

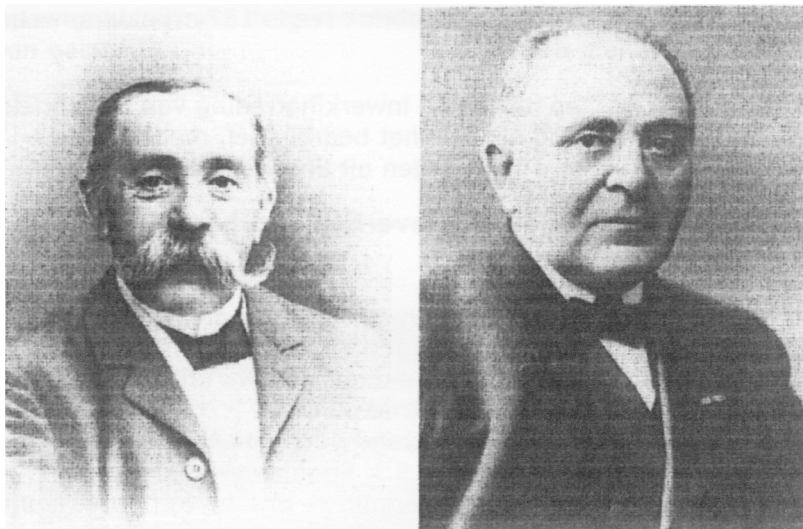
Tot 1940 kon er in de plaats Borne geen verandering worden doorgevoerd of de familie Spanjaard had hierbij bemoeienis of inspraak. Dat dit niet door alle bewoners kon worden gewaardeerd moge duidelijk zijn.

Toch heeft de plaats Borne aan deze familie veel te danken. Naast de geboden werkgelegenheid in de stoomspinnerij en weverij is de familie oprichter van de plaatselijke muziekvereniging de Bornse Harmonie. Ook de bouw van de huishoudschool en een badhuis was aan deze familie te danken. Ook de boeren in de directe omgeving hebben via de verbouw van vlas in de beginperiode van de stoomspinnerij kunnen profiteren van de fabriek. De afname van hun product door de spinnerij zorgde voor een vast inkomen.

Door concurrentie vanuit Engeland kwam aan het begin van de 20^e eeuw hier een einde aan en was de verbouw niet meer lonend.

Genealogisch overzicht van de familie Spanjaard

De familiestamboom gaat terug tot 1773, het jaar waarin Salomon Jacob Spanjaard werd geboren. Hij trouwde met Sarah David van Gelder. Uit dit huwelijk zijn maar liefst 15 kinderen geboren. Alle mannelijke telgen kregen als tweede naam Salomon.

Afb.1. De zonen Izak Jacob Spanjaard (1838-1912) en David Jacob Spanjaard (1840-1917)

De vennootschap onder firma S.J. Spanjaard

Op 22 augustus 1864 werd door de beide broers Jacob en Levi, en de twee oudste zoons van Jacob, Izak en David, de eerste steen gelegd voor de bouw van een stoomspinnerij en weverij in Borne. De keuze voor Borne werd ingegeven door het feit, dat in deze plaats en de directe omgeving voldoende arbeidskrachten voorhanden waren en door de aanleg van de nieuwe spoorlijn het transport van de goederen goed geregeld was. Wel handten de broers Izak en David voordien aandelen in de nog aan te leggen spoorlijn gekocht en daarbij bedongen, dat er in Borne een station zou worden geopend. De fabriek werd dan ook in de onmiddellijke omgeving van het station gebouwd aan de straatweg

Almelo-Borne-Hengelo. Izak en David waren in hetzelfde jaar als firmanten in de zaak opgenomen. In augustus van het daaropvolgende jaar kwam de fabriek gereed en kon met de machinale productie van katoenen garens en weefsels worden begonnen. In 1866 werkten in de fabriek reeds 187 arbeiders, waarvan de helft als zelfstandig wever.

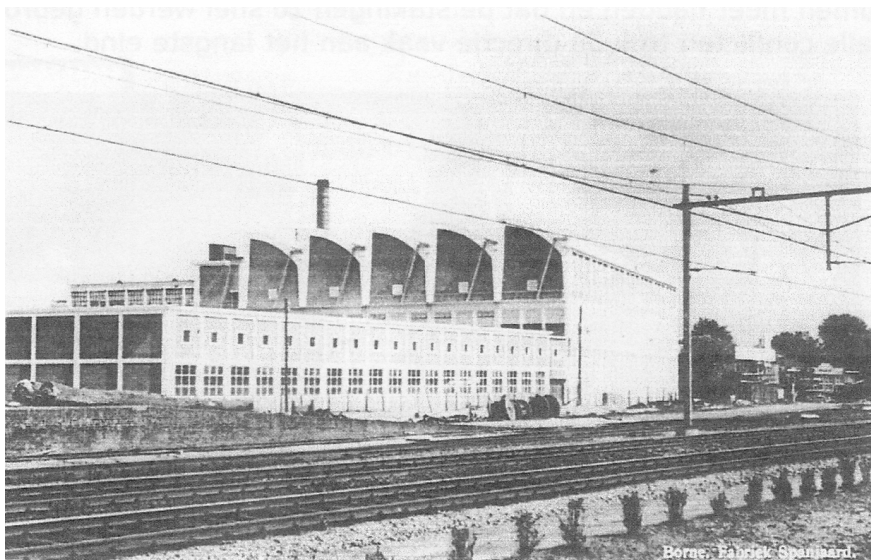
In het tijdvak dat verliep tussen de inwerkingtreding van de fabriek in 1865 en de eeuwwisseling groeide het bedrijf snel, mede door de overname van enkele stoomweverijen uit Enschede en Borne zelf.

De N.V. stoomspinnerijen en weverijen voorheen S. J. Spanjaard.

In diverse opzichten luidde de eeuwwisseling een nieuw tijdperk in voor de onderneming en wel wat betreft de juridische organisatie, de toetreding van een nieuwe generatie ondernemers en een sterke schaalvergroting van de productiestructuur.

Uit de statuten van de in 1901 tot stand gekomen N.V. Stoomspinnerijen en weverijen v/h S.J. Spanjaard blijkt dat het bestuur gevoerd zou worden door tenminste drie en ten hoogste vijf directeuren, terwijl tenminste drie en ten hoogste zeven commissarissen zouden worden aangesteld om toezicht te houden op het beleid van de directeuren. Om te voorkomen, dat één grootaandeelhouder te veel macht zou krijgen werd bepaald dat ieder aandeel recht gaf op één stem, met dien verstande dat door één persoon maximaal zes stemmen konden worden uitgebracht. Buitenstaanders konden worden geweerd door alle aandelen binnen de familie te plaatsen, op naam te stellen en te bepalen, dat indien een vennoot aandelen wenste te verkopen, hij verplicht was deze eerst aan medeaandeelhouders aan te bieden.

Wat betreft de toetreding van de nieuwe generatie ondernemers kan 1901 worden beschouwd als het jaar van de wisseling van de wacht. De vierde generatie, te weten Isaac Jacob, Jacob Karel en Jacob, eiste haar plaats op als directeur in de nieuwe N.V. Dit driemanschap, neven van elkaar, heeft een groot stempel op de onderneming gedrukt. De meest legendarische was ongetwijfeld Jacob, die in de gemeente als de "God van Borne" bekend stond. In zekere zin was deze bijnaam van toepassing op alle Spanjaards die op de één of andere wijze met het bedrijf verbonden waren. Het economisch belang dat de onderneming voor de gemeente betekende maakte dat de Spanjaards in een bijzonder positie verkeerden en dat er nagenoeg niets, dat van enige importantie was, buiten hun medeweten en inmenging geschiedde. Vele nazaten van Spanjaards hebben dan ook deel uitgemaakt van de gemeenteraad om op deze wijze hun invloed te doen gelden.

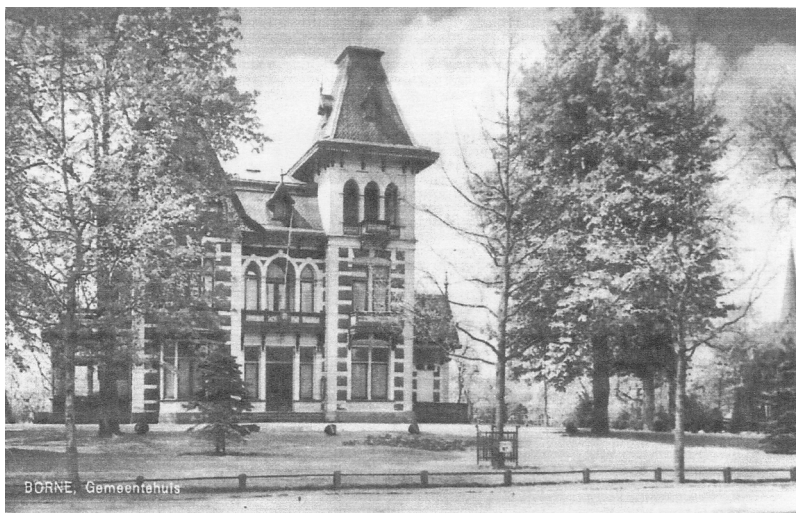
Afb. 2 De fabriek van de stoomspinnerij rond 1928

De sociale verhoudingen

In tegenstelling tot de situatie in de 19^e eeuw, toen bij de firma Spanjaard nauwelijks sociale conflicten uitbraken, zijn de eerste decennia van de twintigste eeuw jaren geweest waarin het ene conflict nog niet was afgelopen of het andere stond weer voor de deur. Alle conflicten hadden betrekking op de hoogte der uitbetaalde lonen of de arbeidstijd.

De firma Spanjaard betaalde lagere lonen dan algemeen geldend waren in de Twentse textielindustrie, overwerk werd niet extra betaald en ook wachtgeld bij overproductie werd niet uitgekeerd. De werktijden waren officieel op 48 uur per week vastgesteld, waar elders 45 uur gold. Vakantiedagen werden niet gegeven. Om de stakingen, die regelmatig uitbraken, te breken hadden de textielproducenten zich onderling verplicht hun eigen arbeiders uit te sluiten of te ontslaan, indien er elders werd gestaakt.

Het stilleggen van de fabriek leidde ertoe, dat de arbeiders geen inkomen meer hadden en dat de stakingen zo snel werden gebroken. Bij alle conflicten trok de directie vaak aan het langste eind.

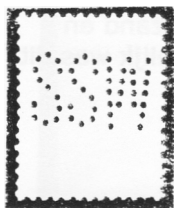
Afb. 3 De vroegere Spanjaardvilla aan de Grotestraat, nu in gebruik als gemeentehuis, was één der villa's waarin één der directeuren woonachtig was.

Bij het zestig jarig bestaan van de firma Spanjaard in 1924 werd aan alle werknemers een extra weekloon geschonken, een loonsverhoging van 3 tot 5 % doorgevoerd en aan jubilarissen, afhankelijk van het aantal dienstjaren, een bonus toegekend.

Dit was extra wrang als men bedenkt, dat nog geen jaar hiervoor de lonen met ruim 7 % waren gekort en er 130 uren per jaar door de werkgever aan overwerk kon worden geëist. Dit alles na een uitsluiting van 6 maanden bij de firma Spanjaard.

Uit de toespraak die Jacob Spanjaard hield ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan kreeg men sterk de indruk, dat het gehele conflict niets uitstaande had met de beroerde economische zaken, maar alles met de vraag wie in de Twentse katoenindustrie de lakens zou uitdelen.

Het is waarschijnlijk een toevallige samenloop van omstandigheden, dat de firma Spanjaard in haar jubileumjaar 1924 begonnen is met het perforeren van postzegels met de initialen SSW (zie afb. 4)

Afb. 4 De perfin SSW

De perforator heeft dienst gedaan tot 1943, waarna men waarschijnlijk is overgegaan naar de zogenaamde roodfrankering, welke in Nederland in 1928 zijn intrede deed. (De eerste gebruiker was de Twentsche Bank).

De teloorgang

In de hoogtijdagen van de onderneming werkte er 1800 arbeidskrachten. Het bedrijf was in binnen- en buitenland succesvol met de handelsmerken Cindarella, Teddy luiers en Kenmore overhemden. Na de 2° wereldoorlog ging het snel bergafwaarts met de gehele textielindustrie mede door de opkomst van de lagelonenlanden.

In 1961 is Spanjaard ingelijfd door Nijverdal-ten Cate. In 1971 werd Spanjaard na meer dan 120 jaar, gedwongen zijn deuren te sluiten. Op het ruim 7 ha. grote fabrieksterrein is nu een fraaie woonwijk gebouwd.

Bronnen:

- *Fabriqueurs en fabrikanten door E. J. Fischer*
- *Regiocanons-Ov-Spanjaard-Borne*
- *Catalogus van de perfin van Nederland en OR door Jan Verhoeven*